

Šventė ir šventiškumas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje

Silvija Papaurėlytė-Klovienė

Lietuvių kalbos institutas

El. paštas: silvija.kloviene@iki.lt

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2538-9502>

ROR: <https://ror.org/011v22a28>

Santrauka. Šiame straipsnyje atskleidžiama dalis su lietuvių kalbos pasaulėvaizdžiu siejamo koncepto ŠVENTĖ turinio. Teorinį tyrimo pagrindą sudaro kognityvinei lingvistikai artimas požiūris į žodžio reikšmės, koncepto ir kategorijos santykį, pasitelkiami konceptualiosios analizės, aprašomasis, interpretacijos metodai ir laisvųjų asociacijų eksperimentas. Tiriama medžiaga – žodžio *švęsti* asociacijų laukas ir *šventiškumo* kategorijos aktualizaciją kalboje atskleidžiančių visų būdvardžių *šventiškas*, *-a* formų, prieveiksmio *šventiškai* vartojimo pavyzdžiai. Laikomasi nuomonės, kad koncepto turinį kalbos vartotojų sąmonėje tiksliausiai atskleidžia žodinės asociacijos, todėl iš žodžio *švęsti* asociacijų lauko gauta informacija sudaro aprašymo pagrindą, kurį papildo kategorijos aktualizacijos pavyzdžių analizės įžvalgos.

Konceptas ŠVENTĖ priskiriamas mišrių konceptų tipui – yra artimas tipinei schemai ir scenarijui, todėl koncepto turiniui aprašyti pasirinkta dviejų dalių seka. Pirmiausia aprašoma, kaip lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje suvokiama šventės priežastis, paskui aptiriamos šventės apraiškos – ženklai, kurie leidžia teigti, kad yra švenčiama.

Padaryta išvada, kad kalbos vartotojai nelinek šventės sieti su valstybei svarbiomis progomis, stipresnė orientacija į privataus gyvenimo sferą.

Šventės apraiškos lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje aprašytos atskaitos tašku laikant jutimus, kuriais iš aplinkos gaunama informacija. Mažai pavyzdžių, kuriuose aprašomos situacijos, suvokiamos tik vienu iš jutimų – rega arba klausa. Dominuoja keliais jutimais suvokiamų situacijų pavyzdžiai.

Kalbos pasaulėvaizdyje užfiksuota nuostata, kad šventimo procesas apima įvairias nebaigtines ir aiškaus rezultato neturinčias veiklas, intensyvią emocijų raišką.

Pagrindiniai žodžiai: konceptas, konceptų tipai, laisvųjų asociacijų eksperimentas, šventiškumo kategorija

Festivity in the Worldview of the Lithuanian Language

Abstract. This article reveals a part of the content of the concept ŠVENTĖ (English: *Festivity*) which is related to the worldview of the Lithuanian language. The theoretical basis of the research consists of a cognitive linguistic approach to the relationship between the meaning of a word, a concept and a category, using conceptual analysis, descriptive and interpretive methods, as well as a free association experiment. The material under study consists of the field of associations of the word *švęsti* (English: *to celebrate*) and examples of the use of all forms of the adjectives *šventiškas*, *-a* (en. *festive*) and of the adverb *šventiškai* (English: *festively*), which reveal the actualisation of the category of festivity in language. It is believed that the content of a concept is most accurately revealed in

Received: 2025-04-04. Accepted: 2025-08-11.

Copyright © 2025 Silvija Papaurėlytė-Klovienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

the minds of language users by verbal associations, so the information obtained from the association field of the word *šventė* forms the basis of the description, which is complemented by the insights gained from the analysis of the examples of the category actualisation.

The concept *ŠVENTĖ* belongs to the type of mixed concepts – it is close to the typical scheme and scenario, therefore a two-part sequence has been chosen to describe the content of the concept. First, the reason for the celebration is described in the Lithuanian worldview, and then the manifestations of the celebration are discussed – the signs that suggest celebration.

The conclusion is drawn that language users are not inclined to associate celebrations with occasions of national importance, and that there is a stronger orientation towards the sphere of private life.

The linguistic worldview captures the notion that the process of celebration involves a variety of incomplete and unfinished activities with no clear outcome, an intense expression of emotions.

Keywords: concept, types of concepts, free association experiment, category of the festivity

1. Įvadas

Konceptų aprašymai – viena iš dažnų šiuolaikinės kalbotyros temų. Paprastai tyrimui pasitelkiama dalis konceptą reprezentuojančios kalbinės medžiagos: būdvardžių, jų vėdinų (Vaičiulytė-Semėnienė 2018, 105–143), daiktavardžių (Papaurėlytė-Klovienė 2012a, 84–94; Papaurėlytė-Klovienė 2013, 222–231; Rutkovska 2016; Vaičiulytė-Semėnienė 2021, 152–176), analizuota anketinių apklausų, laisvųjų, laisvųjų asociacijų eksperimento medžiaga (Papaurėlytė-Klovienė 2024; Smetona 2017 a, 129–137; Smetona 2017b, 173–181; Smetonienė 2017, 265–272).

Atskira kryptis yra kalbos pasaulėvaizdyje užfiksuoto konceptų turinio gretinimas skirtingose kalbose (Masiulionytė, Šileikaitė 2011, 135–166; Radžiūtė-Bačkauskienė, Roikienė 2011, 49–60; Toleikienė 2011, 69–79; Jurgaitis 2016). Tokie tyrimai informatyvūs ne tik kaip dviejų ar daugiau kalbų gretinimas, bet ir kaip siekis, remiantis kalbos pasaulėvaizdžio fragmentų aprašymais, daryti išvadas apie pasaulio suvokimo skirtingose kultūrose ypatumus ir su jais susijusius galimus elgesio modelius, vertybių sistemą.

Bet kurių konceptų analizę informatyvesnę daro skirtingos tyrimo medžiagos pasitelkimas. Pavyzdžiui, Monika Bogdzevič disertacijoje išsamiai aprašo *PYKČIO*, *BAIMĖS* ir *GĖDOS* konceptus lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje: pasitelkia trumpus psichologinius ir filosofinius jausmų portretus, paremijas, kelių diskursų medžiagą, aprašė konceptualias metaforas (Bogdzevič 2020). J. Bartmińskio etnolingvistikos mokyklos metodologija besiremianti ir skirtingus medžiagos šaltinius pasitelkianti trijų tyrėjų grupė – Kristina Rutkovska, Irena Smetonienė, Marius Smetona – nuosekliai aprašo lietuvių kultūrai svarbių konceptų turinį: jau išėjusios monografijos apie konceptus *KALBA*, *TAUTA*, *VALSTYBĖ* (Smetonienė, Smetona, Rutkovska 2019), *ŽEMĖ*, *MOTINA*, *DUONA* (Smetonienė, Smetona, Rutkovska 2021).

Kai vienas iš pasitelkiamų kelių kalbinės medžiagos šaltinių yra žodinės asociacijos, didesnė tikimybė, kad koncepto turinio aprašymas bus tikslesnis ir konkretesnis, nes taip maksimaliai išvengiama paklaidų siekiant žmogaus sąmonėje susiformavusį pasaulio suvokimą išreikšti kalbos priemonėmis. Disertacijoje apie koncepto *LIŪDESYS* turinį

įrodyta, kad žodinėse asociacijose užfiksuota informacija apie nekalbinės tikrovės daiktus ir reiškinius, jų ryšius neprieštarauja informacijai, gautai pasitelkus kito pobūdžio kalbinę medžiagą, ją papildo (Papaurėlytė-Klovienė 2004).

Straipsnyje pristatomo tyrimo tikslas – iš dalies aprašyti su lietuvių kalbos pasaulėvaizdžiu siejamo koncepto ŠVENTĖ turinį remiantis laisvųjų asociacijų eksperimento rezultatais ir šventiškumo kategorijos analize.

Tikslui pasiekti keliama šie uždaviniai: 1. Apibrėžti konceptui ŠVENTĖ tinkamą aprašymo būdą. 2. Analizuoti skirtingą su koncepto ŠVENTĖ turiniu siejamą kalbinę medžiagą. 3. Apibendrinti kalbinės medžiagos analizės rezultatus ir aprašyti dalį su lietuvių kalbos pasaulėvaizdžiu siejamo koncepto ŠVENTĖ turinio.

Tiriamoji medžiaga – žodžio *švęsti* asociacijų laukas ir visų būdvardžių *šventiškas*, *-a* formų, prieveiksmio *šventiškai* vartojimo pavyzdžiai, surinkti iš Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno. Iš viso pasiremta 225 pavyzdžiais, straipsnio teiginiams iliustruoti pasitelkti 55 pavyzdžiai iš minėto tekstyno.

Atliekant straipsnyje pristatomą tyrimą pasitelkti keli tyrimo metodai: laisvųjų asociacijų eksperimentas, aprašomasis, konceptualiosios analizės ir interpretacijos metodai.

Straipsnyje pristatomas tyrimas yra naujas tuo, kad jame aptariamas iki šiol lietuvių kalbotyroje nenagrinėtas žodžio *švęsti* asociacijų lauko turinys¹, koncepto ŠVENTĖ analizė, paremta žodinėmis asociacijomis, papildoma su konceptu koreliuojančios šventiškumo kategorijos analize.

2. Teorinis tyrimo pagrindas

Konceptas yra ne vien tik su kalbotyra ir kalba siejamas terminas. Laikantis nuomonės, kad konceptu vadinama visa informacija apie daiktą ar reiškinį, esanti kuria nors kalba kalbančių žmonių sąmonėje², galima konstatuoti, kad koncepto raiška gali būti orientuota į visus jutimus: regą, klausą, uoslę, skonį, lytėjimą atskirai arba į kelių jutimų derinį. Rega ir klausą išsiskiria tuo, kad šiais jutimais ne tik suvokiama tai, kas tiesiogiai matoma arba girdima (pavyzdžiui, matomas važiuojantis traukinys, girdimas jo garsas), bet ir gaunama kalba (žodžiu arba raštu), t. y. per tarpinę ženklų sistemą, išreiškia informaciją. Bet kuriais būdais reiškiamas koncepto turinys visada priklauso nuo tą turinį reiškiančio ir turinį suvokiančio žmogaus, t. y. laikytinas nekalbinės tikrovės interpretacija. Kalba fiksuoti koncepto turinį, juo dalintis yra paprasčiausia. Kaip tik todėl ir teigiama, kad kalba yra patogus ir tikslus būdas norint perduoti informaciją apie nekalbinės tikrovės objektų suvokimą. Žinoma, kalbant (rašant) pasirenkami konkretūs žodžiai lemia galimus neatitikimus tarp to, kas norima pasakyti, to, kas pasakoma, ir to, kaip suprantama, nes konkrečiu atveju kalbos

¹ Simonos Steponavičienės „Lietuvių kalbos žodinių asociacijų žodyne“ nėra nei žodžio *šventė*, nei žodžio *švęsti* asociacijų (Steponavičienė, 1986).

² Šiame tyrime laikomasi nuomonės, kad sąvoką nuo koncepto skiria būtent jo priklausymas konkrečios kultūros atstovams, t. y. kalbinė ir kultūrinė specifika. Konceptas visada siejamas su tauta, kultūra, sąvoka tokio ryšio neturi, ji universali.

vartotojų suvokimas, priklausantis nuo jų žinių, patirties, išsilavinimo ir kitų nekalbinių faktorių, gali daugiau ar mažiau skirtis. Pasak Aloyzo Gudavičiaus, „[...] kiekvieno šnekos akto metu sąmonėje aktualizuojamas mentalinis darinys yra subjektyvaus pobūdžio, o su konkrečiu žodžiu aktualizuojamas turinys yra tikroji, realioji žodžio reikšmė šnekos akto situacijoje. Realioji reikšmė yra tai, ką žmogus mano, ką turi galvoje, kai suvokia (išgirsta arba pats pavartoja) tam tikrą žodį. [...] Vadinasi, galima kalbėti apie tam tikrą „vidutinę“ reikšmę, daugiau ar mažiau bendrą visiems kalbos vartotojams ir siejamą su pastoviais žodžio vartojimo aspektais“ (Gudavičius 2011, 111). Ši reikšmė aktualizuojama, kai žodis pasirenkamas kaip koncepto identifikatorius – pavadinimas, kuris sužadina jo turinį kalbos vartotojų sąmonėje.

Pagal ryšį su nekalbinės tikrovės objektais skiriami keli konceptų tipai:

1. mąstymo paveikslėliai (siejami su konkrečiais objektais, suvokiamais rega, pavyzdžiui, *kelmas*);
2. schemos (panašu į paveikslėlį, detalių yra mažiau, labiau orientuotos į erdvinį pobūdį, pavyzdžiui, *kelias*);
3. hiperonimai (aktualizuojami loginiai ryšiai, pavyzdžiui, *graužikai*);
4. tipinės schemos (panašu į filmo kadrą, į kurį pakliūna viskas, kas yra tipiška ir svarbu esant tam tikroms aplinkybėms, pavyzdžiui, *kavinė*);
5. scenarijai (siužetinis pobūdis, aktualizuojami vienas po kito einantys stereotipiniai veiksmai arba būsenos, pavyzdžiui, *liūdesys*) (Бабушкин 1996, 19–95).

Nuo koncepto tipo priklauso jo aprašymo būdas ir koncepto turiniui atskleisti pasirinkta kalbinė medžiaga.

„Bendrinės lietuvių kalbos žodyne“ (BLKŽ_e) rašoma, kad šventė yra 1. *Iškilmų diena kurio nors žymaus istorinio, valstybinio, religinio įvykio ir pan. atminimui*. 2. *koks nors didelis, ppr. iškilingas renginys*. 3. *ne darbo, poilsio diena*. 4. *džiaugsmas, smagumas, iškilinga nuotaika* (BLKŽ). Definicijoje minimos tam tikros aplinkybės (šventė siejama su žymiais įvykiais), kurios laikytinos tipiškais požymiais – susidarius arba esant atitinkamoms aplinkybėms, organizuojamos iškilmės, diena skiriasi nuo kitų dienų, jai būdinga veiksmų visuma, o tai šį konceptą sieja ir su scenarijumi. Vadinasi, remiantis definicija, galima daryti prielaidą, kad kalbamasis konceptas yra artimas tipinėms schemoms ir scenarijams, bet negali būti griežtai susietas tik su vienu iš tipų. Nors ir apimantis tipinius požymius, konceptas ŠVENTĖ negali būti vadinamas tik tipine schema, nes jo turinys numato besikeičiančius stereotipinius veiksmus. Teigti, kad konceptas yra tik scenarijus, taip pat negalima, nes tradiciškai suvokiamam scenarijui būdinga chronologinė seka, bent jau numanomas situacijos baigtumas, žr., pavyzdžiui, emocinės būsenos koncepto aprašymą (Papaurėlytė-Klovienė 2004), o su švente siejami veiksmai nebūtinai išlaiko chronologiją.

Kadangi padaryta išvada, kad konceptas ŠVENTĖ turi tipinės schemos ir scenarijaus bruožų, jam aprašyti pasirinkta šiuos abu tipus apimanti seka:

- I. Šventės priežastis (aplinkybės)
- II. Šventės ženklai: veiksmai, būsenos, charakteristikos.

Šventės ženklams aprašyti atskaitos tašku yra laikomi žmogaus jutimai – atskleidžiama, su kuriais jutimais siejami ir kaip kalbos pasaulėvaizdyje fiksuojami tipiškai ir šioms aplinkybėms esant (t. y. švenčiant) svarbūs požymiai.

Kiekvieną konceptą kalboje aktualizuoja įvairios sinoniminės raiškos priemonės: žodžiai, frazeologizmai. Kalbamojo koncepto identifikatoriumi pasirinktas žodis *šventė* – abstraktus ir neutralus leksikos vienetas, bet laikomasi nuomonės, kad konceptui atstovauti gali skirtingų kalbos dalių žodžiai, nes jie visi siejami su ta pačia nekalbinės tikrovės sfera, skiriasi tik gramatinėmis reikšmėmis. Orientuojantis į koncepto tipą – situatyvumą, veiksmų seką – jo analizei pasirinktos žodžio *švęsti* asociacijos. Asociacija yra ryšys tarp objektų ir reiškinių, įmanomas dėl žmogaus gebėjimo suvokiant tikrovę pasitelkti patirtį. Visų vienai kultūrai atstovaujančių žmonių patirtis iš dalies sutampa, bet visada yra ir dalis, kuri būdinga konkrečiam žmogui (Фрумкина 2001, 189). Aprašant koncepto turinį informatyviausia yra žodinėse asociacijose koduojama bendroji patirties dalis, kitaip tariant, tipiškos asociacijos. Žodinės asociacijos, kuriomis gali būti paremti kalbotyros darbų teiginiai, atskleidžiamos atlikus laisvųjų asociacijų eksperimentą. Eksperimento dalyviams pateikiamas žodžių stimulų sąrašas ir instrukcija skaitant sąrašą šalia kiekvieno stimulo parašyti pirmą tuo metu į galvą atėjusį žodį, žodžių junginį ar sakinį. Respondentų pateiktų reakcijų į stimulus, t. y. asociatų, visuma vadinama konkrečių žodžių asociacijų laukais. Konceptas ir asociacijų laukas nėra tas pats, tačiau tiesioginis ryšys tarp jų nekelia abejonių: suvokdamas tikrovę žmogus suvokia priežastinius, erdvinius, laiko ryšius, išgyvena tam tikrą emocinį santykį, o pateikiant tikrovės objektą pavadinančio žodžio asociacijas tie ryšiai ir paties žmogaus santykis su tikrove yra verbalizuojami.

Minimalus asociacijų eksperimente dalyvaujančių asmenų, t. y. respondentų, skaičius yra 30. Kuo daugiau asmenų dalyvauja asociacijų eksperimente, tuo jo rezultatai yra patikimesni (Залевская 1990). Pasikartojančių atsakymų gausa parodo, kiek konkretus apibūdinimas svarbus visiems kalbos vartotojams apskritai, atskirai moterims ar atskirai vyrams. Paskutiniojo dešimtmečio kalbotyrai būdinga ilgą laiką įprastomis laikytas popierines anketas keisti patogesnėmis informacinėmis technologijomis ir kurti asociacijų duomenų bazes (plg. Steponavičienė 1986; Vilkaitė-Lozdienė 2019, 226–258).

Nagrinėjant asociacijų lauką vien iš kalbotyros pozicijų, jame randama kalbos sistemiskumo apraiškų, pavyzdžiui, žodžio stimulo sinonimų, antonimų ar homonimų (plačiau žr. Papaurėlytė-Klovienė 2012b, 103–109; 2014, 351–362). Tokios apraiškos taip pat yra motyvuotos nekalbinės tikrovės, nes atspindi ryšius tarp atitinkamais žodžiais vadinamų daiktų ir reiškinių. Siekiant aprašyti koncepto turinį tikslingiau pasirinkti žiūros tašką, orientuotą į asociacijų lauką kaip į visumą, kurioje aktualizuojamos to nekalbinės tikrovės objekto ar reiškinių, su kuriuo siejamas konceptas, charakteristikos.

Atliekant straipsnyje pristatomą tyrimą, buvo pasinaudota 2010–2020 metais atlikto laisvųjų asociacijų eksperimento, kuriame dalyvavo beveik 600 Šiaulių ir Vilniaus studentų, rezultatais. Abiejų lyčių studentams buvo pateiktas 100 stimulų sąrašas, tarp kurių buvo žodis *švęsti*. Eksperimento dalyvių paprašyta ilgai negalvoti, šalia kiekvieno žodžio parašyti pirmą tuo metu į galvą atėjusį žodį, žodžių junginį arba sakinį, pasakyta, kad

absoliučiai visi atsakymai yra geri. Eksperimento rezultatai apibendrinti, sudarytas žodžio *švęsti* asociacijų laukas.

Kitas medžiagos šaltinis – šventiškumo kategorija, kurios ribos apibrėžiamos remiantis kognityvinei lingvistikai artimu požiūriu į kalbą ir pasaulio kategorizaciją. Dėmesys sutelktas į tuos šventiškumo kategorijos aktualizavimo atvejus, kai daiktas, objektas ar reiškinys yra apibūdinami kaip šventiški arba procesas nusakomas kaip vykstantis šventiškai, kitaip, nusakomi požymiai, tipiški su švente siejamai situacijai. Tokie apibūdinimai informuoja, koks yra kalbamasis tikrovės objektas, taip pat atskleidžia dalį koncepto ŠVENTĖ turinio, nes vieną nekalbinės tikrovės objektą (paprastai ne tokį aiškų ir paprastai suvokiamą jutimais) susiejant su kitu (galimai geriau pažįstamu, todėl imamu kaip atskaitos taškas siekiant sukonkretinti situaciją), būtina pasitelkti (o tai reiškia ir išmanyti) būdingąsias pirmojo objekto charakteristikas. Toks santykis pagrindžia šiame straipsnyje pristatomo tyrimo nuostatas atspindintį koncepto ir kategorijos ryšį. Kategoriją ir konceptą susieja dalies ir visumos santykis. Tai pačiai kategorijai galima skirti bendrų požymių turinčius tikrovės objektus (nėra būtina, kad visi jie turėtų visus tuos pačius požymius). Siekis iš dalies aprašyti koncepto turinį kartu yra ir siekis aprašyti kategoriją.

Pasirinkti su koncepto ŠVENTĖ turiniu siejamų pavyzdžių šaltiniai negali atskleisti viso koncepto turinio, tačiau jie apima tiek pačią konkrečios šventės situaciją (žodžio *švęsti* asociacijų laukas), tiek platesnį šventės artumo suvokimą (šventiškumo suvokimą).

3. Šventės priežastis ir požymiai

Straipsnyje pristatomo tyrimo struktūra ir medžiagos pateikimo eiliškumas pagrįsti nuostata, kad koncepto turiniui atskleisti informatyviausios yra žodinės asociacijos, todėl iš žodžio *švęsti* asociacijų lauko gauta informacija sudaro aprašymo pagrindą ir pildoma šventiškumo kategorijos, t. y. visų būdvardžių *šventiškas*, *-a* formų ir prieveiksmio *šventiškai* vartojimo, pavyzdžių analizės įžvalgomis.

1. Šventės priežastis (aplinkybės)

Žodžio *švęsti* asociacijų lauke dažniausias atsakymas yra žodis *šventė* 106 (55; 51)³: reakciją galima traktuoti ir kaip nulemtą kalbos sistemos, nes į žodį reaguojama bendrašakniu žodžiu, ir kaip pagrįstą žinojimo.

Respondentai tarp atsakymų pateikia nedaug konkrečių švenčių pavadinimų. Minimos *Kalėdos* 9 (5; 4), *Naujieji metai* 4 (1; 3), *Joninės* 1 (0; 1), *Kūčios* 1 (0; 1), *Velykos* 1 (0; 1) – daugiausia religinių švenčių dienos, kai nėra dirbama⁴. Asociacijų eksperimento dalyviai nepaminėjo nė vienos su Lietuvos valstybingumu susijusios šventės, neminėjo ir iš kitų kultūrų atėjusių švenčių, pavyzdžiui, Helovyno, Valentino dienos. Su valstybinėmis

³ Čia ir toliau tekste pirmas skaičius nurodo, kiek iš viso žmonių pateikė tokią reakciją, pirmas skliaustuose esantis skaičius atskleidžia kiek tarp jų yra moterų, antras – kiek vyrų.

⁴ Kūčios asociacijų eksperimento atlikimo metais dar buvo darbo diena.

šventėmis siejamų asociacijų nebuvimas gali būti iš dalies motyvuotas sovietmečiu susiformavusios neigiamos nuostatos valstybinių švenčių atžvilgiu. Kaip teigia to laikotarpio švenčių ir apeigų tikslus aprašęs Arūnas Streikus, „nuo 1963 m. sekularizacija spartinta kuriant alternatyvas krikšto, sutvirtinimo, santuokos sakramentams ir laidotuvėms su religinėmis apeigomis“ (Streikus 2003, 514–517). Žmonių santykį su tradicinėmis šventėmis aprašė metų švenčių populiarumą Lietuvoje tyrusi Dalia Senvaitytė. Ji apibendrina, kad, „nepaisant nepaprastai didelių sovietinės propagandos pastangų pakeisti tradicinį metinį lietuvių kalendorių naujomis sovietinėmis šventėmis, jos pastangos susidūrė su tradicijos jėga, taip pat tuo, kad tradicinės šventės buvo sąmoningai ar nesąmoningai suprantamos kaip pasipriešinimo okupantams dalykas“. Mokslininkė konstatavo, kad „populiariausios lietuvių metų šventės tarp įvairaus amžiaus žmonių XXI a. pradžioje⁵ Lietuvoje yra Kūčios, Kalėdos bei Velykos. Trečia pagal populiarumą vyresnio amžiaus žmonių šventė šiuo metu yra Vasario 16-osios – Lietuvos valstybės atkūrimo dienos pažymėjimas, tarp jaunimo – Joninės“ (Senvaitytė 2014, 234–238).

Asociacijų eksperimento rezultatai rodo, kad labai dažnai šventė asocijuojasi su *gimta-dieniu* – taip atsakė 44 moterys ir 35 vyrai, ši reakcija yra antra pagal dažnumą. Respondentai mini ir daugiau asmeninių progų švęsti: *vakarėlį* 7 (2; 5); *cementovkė*⁶ 1 (0; 1), *vestuves* 3 (0; 3); *dūzges* 2 (0; 2); *pergales* 2 (0; 2), *savaitgalį* 2 (1; 1), *tusą* 2 (1; 1), *penktadienį* 1 (0; 1), *sekmadienį* 1 (0; 1). Atkreiptinas dėmesys, kad įvairesni atsakymai būdingesni vyrams. Orientacija į šventimo proceso privatumą užfiksuota vienetinėse reakcijose *negalvoti, ką pagalvos kiti* 1 (0; 1), *reikia tik su gerais draugais* 1 (0; 1), *draugai* 7 (3; 4).

2. Šventės ženklai

Visuma veiksmų, būsenų, apibūdinimų, kurie situacijos stebėtojai suteikia pagrindą teigti, kad yra švenčiama, vadinama šventės ženklais. Akivaizdus kalbos pasaulėvaizdyje užfiksuotas žiūros į tikrovę ir jos suvokimo atskaitos taškas – jautimai, kuriais suvokiama iš aplinkos ateinanti informacija (daugiau apie jautimus žr. Myers 2000, 147–184).

Situacijose sąlygiškai galima skirti du dalyvius: tą, kuris, remdamasis aplinkos stebėjimu, ištransliuoja informaciją apie situacijos santykį su švente, ir tą, kuris šį santykį suvokia. Sąlygišku šis skyrimas vadinamas todėl, kad pirmasis situacijos dalyvis tai gali daryti visiškai nesąmoningai, nesuvokdamas, nes pats nėra aktyvus subjektas ir nesirenka pozicijos, bet yra pasirenkamas kaip įrankis.

Su kiekvienu iš jautimų siejamos šventės apraiškos aprašomos atskirai.

⁵ Laisvųjų asociacijų eksperimentas, kuriuo rezultatais paremtas straipsnyje pristatomas tyrimas, atliktas panašiu laikotarpiu.

⁶ Atsakymų kalba netaisyta.

2.1. Rega

Žodžio *švęsti* asociacijų lauke nedaug reakcijų, kurias būtų galima vadinti tik rega suvokiamais požymiais. Respondentai minėjo aplinkos detales: *balionai* 2 (1; 1), *ryškiai* 1 (0; 1), žmogaus mimiką šypsenos 1 (0; 1). Negausios šio tipo reakcijos greičiausiai motyvuotos paties objekto pobūdžio, nes šventė labiau sietina su veiksmiais, o ne su statiška būseną.

Gerokai išsamiau šventės ženklai fiksuojami iš Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno surinktuose būdvardžių *šventiškas*, *-a* formų ir prieveiksmio *šventiškai* vartojimo pavyzdžiuose. Tarp visų pavyzdžių iš tekstų daugiausia yra būtent tokių, kuriuose aprašomos rega suvokiamos situacijos. Turint galvoje, kad, aprašant situaciją, atskaitos taškas yra kalbėtojas, galima konstatuoti, kad įvertinamos tiek šalia kalbėtojo esanti, tiek tolimesnė aplinka – ne tik ta, kuri gali būti aprėpta žvilgsniu, bet ir ta, kuriai įvertinti reikia laiko, plg.: [...] *po šventiškai papuoštą miestą važinėjo* [...]; [...] *šventiškai papuoštame Kaune*; [...] *juk gražiai, šventiškai atrodytų viena pagrindinių Raudondvario gatvių*; [...] *šventiškai išpuošta Berlyne*; *Į šventiškai papuoštą salę rinkosi* [...]. Taip apibūdinamoms erdvėms bendra tai, kad jose vienu metu gali tilpti daug žmonių.

Iš regimųjų išpūdžių galima išskirti šviesą. Kalbos pasaulėvaizdyje fiksuojama, kad skais-ti, ryški šviesa yra šventiškumo požymis: [...] *šventiškai apšviesti tarpukariu mėgta Kauno muziejų*; [...] *Vasario 16-ajai lempučių girliandomis iliuminuotų reikšmingiausių pastatų*; [...] *stebuklingu grožiu jos suspindo tik šventiškai išpuoštos, apšviestos girliandomis*; *Mūsų namai buvo šventiškai apšviesti*. Tokie apibūdinimai atitinka bendrąsias pasaulio suvokimo kryptis – šviesa, šiluma, saulė yra vertinamos teigiamai, todėl natūralu, kad daugiau nei įprasta šviesos kuria šventės išpūdį. Pavyzdžiuose minima, kad apšviečiami dideli objektai, atviros erdvės: *Lėlių teatras užsisakė ir specialią iliuminaciją: šventiškai apšviestas ir teatro fasadas*; *Kalėdų šviesos Kauną nušvies pakankamai ryškiai ir šventiškai*.

Buityje šventiškumas stebimas pasirengimo valgyti ar valgymo metu. Tekstuose minimas šventiškai padengtas stalas: [...] *vakarienei mokyklos bibliotekoje, kur laukė šventiškai padengti vaišių stalai*; *Svetainėje šventiškai padenkite stalą, pagaminkite nekasdieniškų patiekalų*. Kai kalbama apie konkrečią šventę, sukonkretinamos kai kurios detalės: [...] *rami šventė, kai prie šventiškai padengto stalo su eglės šakele, žvake* [...]; *Kad šeima greičiau susėstų prie šventiškai padengto Kūčių stalo*. Natūralu šventiškumą sieti su valgiu ar pasirengimu valgyti, nes ir maistas būna tiek kasdieniškas, tiek šventiškas.

Pavyzdžiuose minimi kiti buities objektai, priklausantys tiek privačiai, tiek viešesnei aplinkai, plg.: [...] *prigulė ant šventiškai paklotų lovų*; *Spalvingą ansamblį vainikuoja šventiškai džiugus ir iškilingas didysis altorius*; [...] (turnyro – aut. past.) *kliūtis buvo šventiškai išpuosta*; [...] *žalumynai ant palangių, prie įėjimų nuteikia šventiškai džiugiai*.

Dar akivaizdesnis šventiškumo požymis yra apranga. Ji, remiantis lietuvių kalbos pasaulėvaizdžio logika, fiksuojama tekstuose, yra dažniausia iš rega suvokiamų šventiškumo požymių.

Situacija paprastai nekonkretinga, bet pagal nutylėjimą suvokiama, kad egzistuoja šventei skirta, kitokia nei kasdien vs paprasta kasdienė apranga. Apsirengus šventiškiau išsiskiriama iš bendro būrio. Kad šventiška apranga taip pat dar gali būti diferencijuojama,

galima spręsti iš aprangos veiksmažodžių įvairovės, plg.: *Prie valgių sėsdavo vėlai, išsiprausę pirtyje ir šventiškai apsirengę; Eina su krepšeliais šventiškai pasipuošę berniukai; [...] per šimtadienį šventiškai apsirengusias moksleives sunku atskirti nuo mokytojų; Šaligatviais viena ir ta pačia kryptimi taukšėjo šventiškai pasirėdžiusios poros; Bet dabar jie šventiškai apsitaisę; Šventiškai pasitempę vyrai su frakais; Netoli nuo manęs šventiškai pasidabinę saviveiklininkai.*

Gausu tokių pavyzdžių, kuriuose kalbama apie šventiškai apsirengusių žmonių grupes: [...] *plaukė minios šventiškai pasipuošusių žmonių; [...] būrys šventiškai pasipuošusių berniukų ir mergaičių, lydimi tėvelių; Mašinos pilnutėlės žmonių, visi šventiškai pasipuošę; Keliuose laivuose išsirikiavę šventiškai uniformuoti karininkai.* Taip kalbos pasaulėvaizdyje fiksuojama samprata, kad tradiciškai šventė nėra individualus įvykis, ji orientuota į socialumą, buvimą visuomenės nariu.

Atskirai reikia paminėti tokius atvejus, kai kalbama apie žmones, kurie patys nesirinko atrodyti šventiškai, bet dėl įvairių priežasčių už juos tai padarė kiti. Tokie yra vaikai, pvz.: *Pastebiu, kad netgi kūdikis šventiškai išdažytas chna; [...] šventiškai aprengeto mažo berniuko.* Jų išvaizda pasirūpina suaugusieji. Suaugusieji taip pat gali nuspręsti, kaip turi būti papuošti mirusieji: *Visi mirusieji į naują gyvenimą būdavo išlydimi šventiškai aprengeti, gausiai išpuošti.*

2.2. Klausia

Žodžio šventė asociatai, susiję su klausia gaunama informacija, orientuoti į įvairių šventės aspektų aktualizaciją. Respondentai mini švenčiančių žmonių skleidžiamą garsą: *garsiai* 2 (2; 0), *triukšmauti* 1 (1; 0), *šurmuly* 1 (1; 0), *bildėti* 1 (1; 0), *ūžti* 2 (0; 2), *uliavoti* 1 (0; 1). Garsas yra pagrindinis kai kurių su švente susijusių daiktų ar veiksmų požymis: *muzika* 1 (1; 0), *plotis* 2 (2; 0), *juoktis* 3 (3; 0), *dainuoti* 5 (2; 3), *kvatoti* 1 (1; 0).

Tarp šventiškumo kategorijos aktualizacijos pavyzdžių nėra gausu tokių, kuriuose būtų aprašomi vien klausia suvokiami šventės požymiai. Apie šventiškumo raišką garsu kalbama tada, kai apibūdinamas garsas yra didesnis už įprastinį, pvz.: [...] *ryškiaspalvėse gėlių klombose šventiškai dūzgė nuo medaus apsvaigusios bitės; [...] namas jau pabudęs ir šventiškai klega; [...] žvelgdama į šventiškai šurmuliuojančius vyrus ir moteris; [...] šventiškai klegėdami, apsikarstę termosais [...].* Greičiausiai turinys tokiu atveju nėra svarbus, labiausiai orientuojamasi į intonaciją, tembrą ir kitus su turiniu tiesiogiai nesusijusius požymius. Šventiškas gali būti ir jokio garso nebuvimas, pvz.: *Aplinkui šventiškai nutilę.*

2.3. Mišrūs jutimai

Šiai grupei sąlygiškai priskirtini su koncepto ŠVENTĖ turinio raiška susiję pavyzdžiai, kuriuose aprašoma situacija negali būti suvokiama tik vienu jutimu.

Dalis informacijos orientuota į labai konkretų materialų turinį – šventės metu vartojamus gėrimus. Stebintis situaciją iš šalies asmuo gali matyti ir / arba girdėti, kad vartojamas alkoholis, jausti alkoholio kvapą ar iš žmonių elgesio suprasti, kad jie yra vartoję alkoholio. Remiantis asociacijų eksperimento medžiaga, alkoholis laikomas įprastiniu

(arba ir privalomu) šventės atributu. Šventę su alkoholio vartojimu gerokai dažniau sieja respondentai vyrai. Tarp atsakymų – pagal nutylėjimą su alkoholiu susijusi reakcija *gerti* 42 (2; 40), *alkoholis* 19 (10; 9), *gėrimai* 2 (0; 2), *taurės* 2 (1; 1); *išgertuvės* 1 (0; 1); *pagirios* 5 (4; 1), *vartoti alkoholį* 1 (1; 0), *butelis* 1 (1; 0), *girtuoklystė* 1 (0; 1). Minimi konkrečių stipriųjų gėrimų pavadinimai – *alus* 5 (0; 5), *alauts* 1 (0; 1); *vodka* 1 (0; 1), šampanas 7 (4; 3). Patiekalų pavadinimo tarp žodžio šventė asociatų beveik nėra: dvi respondentės moterys paminėjo *tortą*, vienas vyras – tiesiog *valgį*. Bendrą mėgavimosi alkoholiniais gėrimais ir maistu atmosferą pavadina žodžiai *baliavoti* 16 (3; 13), *balius* 3 (2; 1), *lėbauti* 1 (0; 1); *pokylis* 1 (0; 1); *vaišės* 1 (0; 1), *vakaroti* 2 (0; 2), *uliovoti* 1 (0; 1).

Dar vienas iš kalbamojo koncepto požymių – į teigiamų emocijų raišką orientuotas žmonių elgesys. Žodžio *šventė* asociacijų lauke minimas visai reikšmingas linksmumas, gausios bendrašaknių žodžių asociacijos: *linksmintis* 52 (30; 22), *linksmybės* 21 (9; 12), *linksmiai* 13 (8; 5), *linksmia* 11 (8; 3), dar plg. asociatus *džiaugtis* 29 (16; 13), *džiaugsmas* 10 (6; 4); *džiugiai* 1 (0; 1), *laimingas* 1 (1; 0), *laimė* 2 (2; 0), *smagu* 2 (2; 0), *smagumas* 1 (0; 1), *smagiai* 1 (1; 0), *pompastika* 1 (1; 0). *Linksmas*, pasak „Lietuvių kalbos žodyno“, yra apimtas džiaugsmo, smagus; žadinantis gerą nuotaiką, džiuginantis (LKŽe). Vadinasi, remiantis kalbos pasaulėvaizdyje užfiksuota informacija, švenčiantis žmogus ir pats yra puikios nuotaikos, ir tokią nuotaiką skleidžia į aplinką. Tiesioginis tokios nuotaikos raiškos būdas – juokas, todėl tarp reakcijų yra *kvatoti* 1 (1; 0), *juoktis* 3 (3; 0), šypsenos 1 (1; 0).

Žodžio *šventė* asociacijos apibendrintai apibūdina švenčiančių žmonių nuotaikas ir elgesį kaip orientuotas į maksimalią, kartais ir ribinę emocijų raišką ir tokio elgesio pasekmes, plg.: *ilgai* 4 (2; 2); *iki pat ryto* 4 (2; 2); *stipriai* 3 (1; 2); *daug* 2 (1; 1); *audringai* 1 (1; 0); *iki lūžimo* 1 (0; 1); *labai* 1 (1; 0); *puikiai* 1 (1; 0); *siautulingai* 1 (1; 0). Polinkis į kraštutinumus koreliuoja su jau minėta teigiamų gausa.

Švenčiantys žmonės atsiriboja nuo rūpesčių ir įsipareigojimų, tokia nuostata fiksuojama asociacijose *atsipalaiduoti* 6 (2; 4), *šokiai* 6 (0; 6); *šokinėti* 1 (0; 1); *ilsėtis* 3 (2; 1), *harmonija* 1 (1; 0); *mėgautis* 1 (1; 0). Esama ir antonimiškų asociacijų, pvz.: *liūdėti* 8 (5; 3)

Šventiškumo kategorijos aktualizacijos pavyzdžiai detalizuoja, aptaria ir komentuoja nuotaikas. Kaip žmogus nusiteikęs, aplinkiniai mato iš jo mimikos, gestų, suvokia iš balso tono, galiausiai iš paties pašnekovo daromo bendro įspūdžio, pvz.: [...] *pakliūti į šventiškai nusiteikusių draugų glėbį*; [...] *pykčio ir barnių tarp šventiškai nusiteikusių maldininkų nebuvo*; *Filharmonijos salę užpildžiusi publika buvo nusiteikusi šventiškai*. Kadangi apie nusiteikimą kalbama pasitelkiant papildomų žodžių, galima teigti, kad kalbos pasaulėvaizdyje fiksuojama nuostata, jog nusiteikimas gali būti laipsniuojamas, plg.: [...] *buvo nusiteikę linksmiai ar net šventiškai*; *Tai čia sukosi itin šventiškai nusiteikusių moterų*; [...] *viršelis nuteikia labai šventiškai*; [...] *atrodė nusiteikusi ne taip šventiškai*. Savirefleksija leidžia apibūdinti savo paties nusiteikimą: [...] *išties jaučiuosi šventiškai*; [...] *pasistenk jaustis ir atrodyti šventiškai*.

Nuotaika lemia ir žmogaus elgesį, todėl, remiantis kalbos vartojimo pavyzdžiais, galima teigti, kad šventiškas yra elgesys – tam tikra veiksmų visuma. Paprastai žodžiu *elgesys* apibendrintai vadinami veiksmai nėra rezultatyvūs, juos greičiau galima pavadinti tiesiog

kontakto palaikymo formomis. Veiksmazodis *elgtis* nusako situaciją, suvokiamą pagal nutylėjimą, gali būti sukonkretinamas papildomu apibūdinimu: *Vaikai staiga pradėjo elgtis šventiškai ir paslaptinai*. Veiksmus apibūdinantys žodžiai *sutikti, išlydėti, jaustis, susikaupti* nėra pakankamai informatyvūs, todėl kai kurie iš jų patikslinami į vertinimą orientuotais apibūdinimais, pvz.: [...] *Labai svarbu šventiškai sutikti kulminacinius gyvenimo momentus; [...] šventiškai ir šiltai tėvas sutinka grįžtantį sūnų; Pasisekė jaustis bei atrodyti šventiškai*. Apibrėžtesnis rezultatas įmanomas tuo atveju, kai kalbama apie aiškesnes laiko ribas ir rezultatus turinčius veiksmus, plg.: *Panevėžiečiai pasistengė, čempionatas vyko labai šventiškai; Ketvirtokai šventiškai išlydėti į penktą klasę*.

Šventiškai atliekamiems veiksmams bendra yra jų orientacija į visuomenę, didesnes žmonių grupes, plg.: *Prisiminkime, apmąstykite ir šventiškai perprasmingime ilgametę savo mokyklos istoriją; Universiteto bendruomenė šventiškai paminėjo naujų metų pradžią; [...] būtent iš tų laikų, kuriuos jūs taip šventiškai minite*. Tokiu atveju šventiškumas galimai suvokiamas atskaitos tašku laikant toje visuomenėje įprastus šventės ženklus.

Galima apibendrinti, kad, remiantis turima medžiaga, lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje daugiausia dėmesio skiriama išoriniams šventėms ženklaus aprašyti. Dominuoja mišriais jutimais suvokiama informacija.

Išvados

Atliekant straipsnyje pristatomą tyrimą, buvo konstatuota, kad konceptas ŠVENTĖ priskirtinas mišrių konceptų tipui – atsižvelgiant į žodžiu *šventė* įvardijimo nekalbinės tikrovės objekto pobūdį galima teigti, kad kalbamajam konceptui būdingi tipinės schemos ir scenarijaus bruožai. Šventę siejant su scenarijumi ir tipine schema ji suvokiama kaip tipiniais požymiais išsiskirianti veiksmų seka. Kitaip tariant, galvoje turimi ir atskiri veiksmai, ir tiesiog bendrieji požymiai. Remiantis žodžio *švęsti* asociacijų lauko ir šventiškumo kategoriją reprezentuojančių visų būdvardžių *šventiškas, -a* formų, prieveiksmio *šventiškai* vartojimo pavyzdžių analize apibendrintas ir turimais kalbinės medžiagos pavyzdžiais paremtas vaizdas apima tipiškus lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje su švente siejamus požymius.

Kalbos pasaulėvaizdyje priežastys švęsti nurodomos keleriopai. Remiantis žodžio *švęsti* asociacijų lauku, galima teigti, kad kalbos vartotojai nelinkę šventės sieti su valstybei svarbiomis progomis, nes neminimas nė vienos Lietuvos valstybingumui svarbios šventės pavadinimas. Asociacijų lauke paminėtos kelios religinės šventės, gerokai dažniau respondentai prisiminė asmeninę šventę – gimtadienį. Be to, švenčiama gali būti ir be jokios progos.

Šventės apraiškos lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje aprašytos atskaitos tašku laikant jutimus, kuriais iš aplinkos gaunama informacija. Mažai pavyzdžių, aprašančių situacijas, žinių apie kurias suteikia tik vienas iš jutimų – rega arba klausa, dominuoja keliais jutimais suvokiamų situacijų pavyzdžiai.

Žodžio *švęsti* asociacijų lauke ir pavyzdžiuose, kuriuose aktualizuojama šventiškumo kategorija, užfiksuota, kad šventės procesas apima įvairias nebaigtines ir aiškaus rezul-

tato neturinčias veiklas. Švenčiančių žmonių emocinė būseną yra kitokia nei visada, jos stiprumas gali būti netiesiogiai laipsniuojamas: minimas tiesiog šventiškas nusiteikimas ar elgesys turint galvoje kasdienę situaciją, kai kalbama apie patį šventimą, emocijos yra stiprios. Konstatuojama, kad žmonės švenčia kartu su artimais žmonėmis, yra atsipalaidavę, laimingi, linksmi, linksmynasi, jiems smagu.

Šventišką nuotaiką papildo atitinkama apranga, kitokios nei kasdien buities detalės, taip pat šventės buvimas fiksuojamas ir aprašant dideles erdves (gatves, miestus, aikštes etc.). Kalbos vartojimo pavyzdžiuose fiksuojama, kad šventiškumo esmė aktualizuojama šviesos ir šilumos metaforomis. Išoriniai šventės ženklai dažniau orientuoti į atviras erdves, didesnius žmonių būrius. Tekstuose ir asociacijų lauke yra pavyzdžių, kurie atskleidžia, kad šventės situaciją žymi ir stipresni nei įprasta garsai. Pačių švenčiančių žmonių balsai gali būti kitokie, be to, švęsdami žmonės dainuoja, juokiasi, tiesiog kelia įvairių triukšmą. Šventei apibūdinti kalbos vartotojai pasitelkia žodžius, kurie apibūdina stiprius, intensyvius, kartais ribinius veiksmus ir būsenas. Asociacijų lauko pavyzdžiai parodė, kad kalbos vartotojų sąmonėje šventės situacija neatsiejama nuo alkoholio vartojimo, eksperimento atsakymuose jo tipai detalizuojami, bet beveik neskiriama dėmesio su švente siejamam maistui aprašyti. Šventės ir alkoholio vartojimo ryšį iliustruojančių žodžio *švęsti* asociatų dažnumas yra respondentes moteris ir respondentus vyrus skiriantis faktas: pastarųjų atsakymuose ši koreliacija yra dažnesnė.

Šiame straipsnyje pateiktą dalies koncepto ŠVENTĖ turinio aprašymą galėtų papildyti ir išsamesnį padaryti kitos kalbinės medžiagos (pavyzdžiui, konceptualiųjų metaforų, kuriose tikslo sritis yra žodis šventė; frazeologizmų, kurių pagrindiniai žodžiai yra šventė, švęsti etc.) analizė.

Duomenų šaltiniai

BLKŽ_e – Bendrinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga internetu: <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/>

Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. Prieiga internetu: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>

LKŽ_e – Lietuvių kalbos žodynas 1–20 (1941–2002), red. kolegija G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008 (atnaujinta versija, 2018). Prieiga internetu: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/>

Literatūra

Bogdzevič, Monika. 2020. *PYKČIO, BAIMĖS ir GĖDOS jausmai lietuvių kalbotyroje iš kognityvinės ir kultūrinės perspektyvos*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Gudivičius, Aloyzas. 2011. Reikšmė–sąvoka–konceptas ir prasmė. *Res humanitaria* 10, 108–119.

Jurgaitis, Nedas. 2016. *Krizės konceptas lietuvių ir vokiečių kalbose*. Daktaro disertacija. Šiauliai: Šiaulių universitetas.

Masiulionytė, Virginija, Diana Šileikaitė. 2011. Das Konzept Regen / lietus im Deutschen und im Litauischen: eine kontrastive Untersuchung. Im „Ich war immer zwischen Ost und West...“ *Grenzüberschreitende Beiträge zur Sprache und Literatur. Gedenkschrift für Ina Meiksinaitė zum 90. Geburtstag*. Vaiva Žeimantienė, hg. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 35–166.

- Myers, David G. 2000. *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Papaurėlytė-Klovienė, Silvija. 2004. *Liūdesio konceptas lietuvių ir rusų kalbose*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Papaurėlytė-Klovienė, Silvija. 2012a. Kai kurie koncepto KAVINĖ bruožai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 15, 84–94.
- Papaurėlytė-Klovienė, Silvija. 2012b. Žodžio žodis asociacijų laukas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Žmogus ir žodis* 14, 103–109.
- Papaurėlytė-Klovienė, Silvija. 2013. Kai kurie koncepto LAISVĖ bruožai lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 13, 222–231.
- Papaurėlytė-Klovienė, Silvija. 2014. Žodžio kaimas asociacijų laukas lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 19, 351–362.
- Papaurėlytė-Klovienė, Silvija. 2024. Žodinės asociacijos kaip informacijos apie konceptą šaltinis (remiantis žodžių *dukra* ir *sūnus* asociacijų laukais). *Bendrinė kalba* 97, 9–32. Prieiga internetu: <https://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/2445/2438>.
- Radžiūtė-Bačkauskienė, Ramunė, Dalė Roikienė. 2011. The Semantics aspects of the concept UP in English and Lithuanian conceptual metaphors. *Filologija* 16, 49–60.
- Rutkovska, Kristina. 2016. „Namų“ konceptas lietuvių kalboje ir kultūroje. *Lietuvių kalba* 10. Prieiga internetu: <https://test.zurnalai.vu.lt/lietuviu-kalba/article/view/22594/21826>
- Rutkovska, Kristina, Irena Smetonienė, Marius Smetona. 2019. *Kalba. Tauta. Valstybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Senvaitytė, Dalia. 2014. Metų švenčių populiarumas Lietuvoje ir jo kontekstai. *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 20, 224–241.
- Smetona, Marius. 2017a. Litewski obraz EUROPY w swietle danych ankietowych. W *Nazwy wartości w językach europejskich : raport z badań empirycznych*. Iwona Bielińska-Gardziel, Małgorzata Brzozowska, Beata Żywicka, red. Przemysław: Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska. 129–137.
- Smetona, Marius. 2017b. Litewski obraz PRACY w swietle danych ankietowych. W *Nazwy wartości w językach europejskich : raport z badań empirycznych*. Iwona Bielińska-Gardziel, Małgorzata Brzozowska, Beata Żywicka, red. Przemysław: Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska. 173–181.
- Smetonienė, Irena. 2017. Litewski obraz HONORU w swietle danych ankietowych. W *Nazwy wartości w językach europejskich: raport z badań empirycznych*. Iwona Bielińska-Gardziel, Małgorzata Brzozowska, Beata Żywicka, red. Przemysław: Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska. 265–272.
- Smetonienė, Irena, Marius Smetona, Kristina Rutkovska. 2021. *Žemė. Duona. Motina*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Steponavičienė, Simona. 1986. *Lietuvių kalbos žodinių asociacijų žodynas*. Vilnius: Moksas.
- Streikus, Arūnas. 2003. Apie antikrikščioniškus sovietinių švenčių ir apeigų tikslus. *Naujasis Židinys-Aidai* 10, 514–517.
- Toleikienė, Reda. 2011. Zu den konzepten SCHWER und LEICHT im deutschen und litauischen. *Filologija* 11, 69–79.
- Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta. 2018. Žmogaus tapatybės konceptas pagal *tapatus*, -i ir jo vedinius dabartinės lietuvių kalbos publicistikoje. *Acta linguistica Lithuanica* 79, 105–143.
- Vaičiulytė-Semėnienė, Loreta. 2021. Latvīš „Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno“ pasaulėvaizdyje. *Baltų filologija* 30 (1/2), 152–176. Prieiga internetu: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcapglclefindmkaj/https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/BF/BF30/BF-30-08-Vaiculyte-Semeniene.pdf
- Vilkaitė-Lozdienė, Laura. 2019. First steps towards the Lithuanian word association database. *Taikomoji kalbotyra* 12, 226–258.
- Бабушкин, Анатолий. 1996. *Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка*. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета.
- Залевская, Анна. 1990. *Слово в лексиконе человека: психолингвистическое исследование*, Воронеж: Издательство Воронежского университета.
- Фрумкина, Ревека. 2001. *Психолингвистика*. Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия».